

VI

Одного дня, перед пилипівчаним пущенням, до Андріяна Кириловича Гуковича привезли з станції телеграму. Він спочатку думав, що то прийшла звістка за продаж пашні, але, роздерши папір, він аж крикнув до жінки й дочок. Вони швидко позбігались на той поклик, бо були дуже зацікавлені.

— Од кого телеграма? Певно, а Києва? — хапком питала Текля Опанасівна.

— Чи не од Таїси Андріївни часом? — перебила матір Мелася.

— Та од Таїси ж Андріївни Сватковської. Переказує, що в неділю вранішнім поїздом прибуде до нас в гості на три дні з Любкою... і...

— І Елпідифором Петровичем? — спитала жінка.

— Де там з Елпідифором? Цей бундючний генерал зроду-звіку не сподобить нас такої пошани. Таїса Андріївна приїде з Михайлом Кириковичем Уласевичем, вашим новим приятелем.

Мелася почервоніла до самих здорових вух. Її вирячкуваті блискучі очі одразу неначе припали імлюю й чорніли, як тернові ягоди, припавші росою.

Гуковичка трохи не йняла віри чоловікові, бо він часом її дунив, коли було в їх змагання або сварка за гроші. Вона вхопила в пучки папір, прочитала й на свої очі побачила й пересвідчилась, що то була правда. Мати переглянулася з дочкою й неначе очима сказала: от і маєш жениха! Мелася ніби очима одказала: і справді, мамо! таки напевно маю!

— Ще ж до неділі... От з нестямки й дні погубила...

Сьогодні вівторок чи середа? Либонь вівторок? — спитала Гуковичка.

— Середа. Ви, мамо, і справді погубили лік днів, —

обізвалась Ліда, ні кришки не збентежена звісткою, котра до неї не стосувалась.

— Ще доволі маємо часу. Треба ж нам поклопотатися заздалегідь, щоб було чим прийняти гостей. Може, й справді... — почала Текля Опанасівна, але пик-мик! та й замовкла, зирнувши скося на Ліду.

— Що це ти думаєш встругнуть задля гостей? Га? Про шик і не думай! Не закликати ж для їх музик та не заводить балу. Це ж наші звичайні, непрохані гості... — стиха обізвався Гукович, міркуючи потаємно в душі, чи вийде що путне з тих одвідин, чи й ні.

— Музики не музики, а треба ж наготувати усього доволі на три обіди та троє сніданків і на три вечері. Треба б побігти в місто та вхопити зо дві свіжі шинки, та м'яса, та свіжої риби. Та й вин в нас сливе що нема, — говорила хазяйка, вже заклопотана.

— Та й шампанського треба б прихопити хоч зо три або з чотири пляшки, — проговорила Мелася.

— Ну! може, ти дуже вже зарані дбаєш про шампанське. Може, й не дійде до шампана, — пожартував батько.

— Може, не дійде, а може, й дійде, — обізвалась Текля Опанасівна. — «Запас біди не чине, а гуща дітей не розгоне», як кажуть в приказці. А як нічого не вийде, то ми й самі споживемо й поживок, і винце. Я ласа до шампанського.

— І я ласа до його, нема що гріха таїти, — пожартувала на радощах Мелася й собі.

— Про мене! Ваше добро, ваша й воля. Робіть, як знаєте: вволюйте свою волю. Вам, дамам, більше знати в цій справі, ніж нам, мугирям, — сказав Гукович і вийшов з горниці на тік.

Гуковичка зараз списала на четвертушці паперу довгий список покупок і поїхала з Меласею до повітового міста. Там вони скупились, ще й загодили міського кухаря, щоб приїхав в суботу й привіз усякої свіжини. В тому списові було записано й чотири пляшки шампанського... на всякий випадок...

— Як не доведеться спожити його зараз, то зостанеться надалі. Але, «як не тепер, то в четвер», а нам, мабуть, таки доведеться почастивати ним веселого Мишука Уласевича, — казала Гуковичка до чоловіка, вернувшись з міста з повною повозкою покупок.

— Дай боже, нашому теляті вовка впіймати! — промовив Гукович до жінки. — Може... може, й не спосудиться, а може, складеться так, як і не ждалось, не гадалось...

В неділю зрання вислали коні на вокзал. Спозаранку почалось в домі вештання та біганина. Приїхав кухар. Наймички ловили поросята, кури та качки. Кури киркали, поросята кувікали під ножем; розпуджені качки так кахкали, що в їх трохи горлянки не луснули. В подвір'ї й у пекарні знявся такий гармидер, неначе в дворі сподівались приїзду архієрея або губернатора. Кухар заходився готувати обід, куховарка пекла палянички та усякі кренделі до чаю. Текля Опанасівна давала всьому ряд, крутилась, як муха в окропі.

Задзвонили на службу божу. Текля Опанасівна перехрестилась і згадала, що вона ще й досі богу не молилась.

«Ой боже мій! Це ж я за оцим клопотом ще й досі не молилась богу, навіть лоба не встигла перехрестити. Нехай вже завтра вранці помолюсь двічі: за сьогодні й за завтра», — думала Текля Опанасівна, важко зітхнувши й піднявши очі до образів.

— Меласю, Лідо! вбирайтесь лишень швидше та ходім до церкви, помолимось богу, щоб бог послав вам обом талан, — гукнула мати до дочок.

— Як буде талан, то й сам прийде; «як бог дасть, то й в вікно подасть», — обізвалась Мелася.

— Ще що вигадай! Нехай би вже Ліда... то я знаю, що вона ладна й у церкву не заглядать, бо в Петербурзі так багацько набралась розуму, що в неї ум за розум заходе. А тобі нечля таке говорить. Забудеш за бога, то й бог за тебе забуде.

— А може, й не забуде! Хіба ж ви питались за це в бога? — пожартувала Мелася. — Йдіть, мамо, та моліться й за себе, і за нас обох. Ви настачите молитов на нас і на цілу оселю, — жартувала Мелася.

— Жартуй лишень, та й оглядайся. Вбирайтесь лиш мерщій обидві та ходім швидше, бо як почнете чепуритись, то якраз прийдете на шапкобрання.

— Еге, мамо, ви хочете, щоб вам було охитніше й веселіше з нами в гурті стоять у церкві? — обізвалась Ліда з кутка.

— Кухар та куховарка й без нас тут впораються й усьому дадуть ради. Ходім-бо, ходім! — вже ніби благала мати.

Дочки, нарешті, таки послухались матері й пішли до церкви, щоб не зобидить її.

Надворі була година. Грязь зашерхла. Невеличкі приморозки висушили грязюку. День був ясний, погожий. Обидві панни зохотились йти до церкви, щоб трохи проходиться та розважить себе.

Після служби, хапки напившись чаю, мати й дочки заходились прибираться та чепуриться. Текля Опанасівна прибирала Меласю. Ліда накинула на себе темненьку сукню, неначе вона готувалась йти кудись на лекцію. Поїзд приходив в дванадцятій годині. Вже годинник продзвонив дванадцять раз. І мати, і Мелася стурбувались. Неспокій та тривожність опанували їх обох. Мелася стояла перед новим здоровим дзеркалом і потроху підводила пудрою то виски, то потилицю. Ліда тільки дивилась і мовчки осміхалась.

Вже минула й друга година, а гостей не було. Сонце спустилось низько на обрії, вже стало на вечірньому прюзі, а гості не приїжджали. Мелася з нудьги никала, ніби блукала по покоях і все чепурилась перед дзеркалами.

«Може, й добре, що трапилась якась забарка на поїзді. Смерком я здаватимусь кращою. І, може... може... хоч він і не дуже гарний, але ж постать... але ж вуси... Може, й не мине мене доля на цей раз», — марила нишком Мелася.

Вже як почало сутеніть, загуркотіла повозка в дворі. Адріян Кирилович вийшов на ганок зострічати гостей. Хазяйка, убрана в чорну шовкову з квіточками сукню, вилинула в прихожу, вхопила Таїсу Андріївну в обнімок і тричі цмокнула її в щоку, потім цмокнула Любу в обидві щоки і, привітавшись дуже привітно до Михайла Уласевича, запросила гостей до світлиці. Незабаром з бокових одчинених дверей вийшла повагом Ліда, а за нею ніби ластівкою вилинула Мелася, убрана в ясну гарненьку сукню, високо зачесана, з короною з товстих золотистих кіс на тім'ї, в блакитних бантах, в золотих сережках та браслетах, з золотою брошкою на шиї. Рум'яна, весела, з блискучими здоровими карими очима, взрушена надіями та мріями, Мелася й справді багато покращала й пожвавішала. Вона ніби на ході або на льоту перецілувалась з дамами й жваво та ласкавенько привіталась до Михайла Уласевича, неначе вона знала його давно й зросла з ним укупі.

І Таїса Андріївна, і Люба убрались хоч чепурненько, але дуже просто, навіть убого — в сіренькі куценькі спіднички та чорні кофти, нібито по-дорожньому. Але вони убрались так просто зумисне, щоб не затерти Меласі, щоб Мелася здавалась кращою. Люба навіть не напудрила щік, не підвела пензлем і не почорнила брів, не понаводила рум'янець на уста і... попоганшала. Але це задля того вона зробила так, щоб не затемрявить Меласі блиском своєї краси. Обидві гості здавались ніби недбайливо убрані й просто зачесані, трохи навіть наче пелехаті. Врівні з ними Мелася й справді була показніша, чепурненька, навіть гарна.

Михайло Уласевич зирнув на Меласю й задививсь. Свіже обличчя, червоні, як калина, уста, рожеві вуха, блискучі очі — все це припало йому до вподоби багато більше, ніж передніше, в Києві.

«Одже оця Мелася гарненька собі нівроку... і свіжа, як калина, і жвава та весела, мов пташка. Зовсім-таки апетитна! Коли б тільки додаток до неї був чималий, апетитний, то хоч і до вінця з нею ставай. Треба буде при цій нагоді доконче повештаться по садибі та гаразд придивиться до хазяйства: і до току, і до їх полів, чи родюча тутечки земля... А обстава в домі гарна! незгірше, як в Таїси та в Люби. Але ж... отими софами та кушетками, як подушками та перинами, не здобрієш... Усе те прах і попіл, полова, шага варта», — думав Михайло Уласевич, зорячи по горницях кмітливими очками.

Гості огляділи нову обставу, обійшли й пильно обдивились, доторкались до всього й полапали пучками усе, навіть нові килими, потім посідали на канапі. Хазяїн та гість сіли проти їх. В салоні пішла розмова.

Де б узяти, де б напитать таких швидких стенографів, щоб вони похопились записати їх швидке лепетання! Неначе усі дев'ять муз разом влинули в світлицю й висипали всі свої скарби та дари, окрім богині мудрості Афін, котра, звичайно, зникає в таких салонах і тікає далеко, певно, аж на Олімп. Почалось таке тріщання та цвірінкання, неначе в світлицю влетіла силенна сила горобців, от як вони наприкінці літа навщось збираються на вербах на якусь горобину раду й завзято цвірінкають. Здавалось, ніби світлиця одразу стала млином на четверо коліс, ще й з ступами; і в тому млині застукотіли, задерчали й заклацали чотири шестерні; ще й раз у раз, безперестанку гупали ступи. Цей млин гув, рипів, гуркотів, неначе мірошник пустив воду на всі заставки. А серед того гуку та стукоту ще ніби десь дерчало двоє дерчал, котрими полохають горобців в вишниках.

Гості оповідали за міські новинки. Мелася й її мати розпитували про знайомих киян. Люба ледве встигала одповідать на два боки. Михайло Кирикович і собі щось розказував Меласі й лящав високим лепетливим тенорцем. І Мелася, і Уласевич од завзяття ніби аж висолопили язика, неначе кривились одно з одного. Гук од розмови аж лунав по покоях. Здавалось, ніби самі шибки в вікнах дзвеніли й торохтіли, неначе в час великого грому. Галас і тріщання лилось, соталось, переплутувалось, мов поплутані нитки. Один хазяїн сидів окроми од усіх і позирав на всіх, ніби мовчазний та сумовитий мірошник, котрий сидів мовчки й кмітив, чи не вискоче часом будлі-який навісний кулак з колеса та не лусне його межі очі. Він вряди-годи тільки вмикувавсь в розмову, часом вкидав слівце своїм гучним басом. І здавалось, неначе важкий товкач ступи вряди-годи гупав серед того зику, лящання та верещання. Високе та широке чоло в Гуковича ніби пояснішало. Сливе чорні здорові очі повеселішали. Він розправляв довгі здоровецькі припалі сивиною вуса й веселенько скоса позирав, як Уласевич упадав коло Меласі й не зводив з неї очей.

Говорючий, жвавий вусатий гість давав ніби якусь надію...

Вже надворі сутеніло, як ця ніби горобина тріскача згряя знялася з місця, перелетіла в просторну столову кімнату й обсіла навкруги довгий стіл, багато прибраний, рясно заставлений усякими наїдками та обтиканий блискучими пляшками. За столом не вгавало ні на хвилину таке саме тріщання та гомін. Обід був навдивовижу багатий та смачний. Потрав було багацько. Поживок був тривний, дуже ситий, сільський. Усякі печені сливе плавали в свіжісінькому маслі. Проворний наймит Грицько на цей час скинув свиту й натяг сіртука та білі бавовняні рукавички й зручно звивавсь коло столу. Усе було до ладу, багато, по-міському. Вина були добрі й дорогі. За десертом зашипіло шампанське в чарках.

«Добре живуть оці Гуковичі. Мабуть, мають чималий засіб. Усе в їх не по-простацькому, а по-міському; усе на панський лад. Треба б причепитися добре до цієї Меланки, — міркував та гадав Михайло Уласевич, дудлячи смачні вина на всі застави. — От де пристать би у прийма на усю маєтність та зажити дідичем! Кинув би ік дідьку оту службу в усяких безтямких «страхових канцеляріях». Тут мені своя воленька волила б. Тутечки я був би самостійним паном на всю губу. А то тиняйся та никай по тих

канцеляріях, аж чуб тобі часом стає мокрий. І волі тобі нема, і засіб кат зна який. Користі з тієї служби, як з цапа молока».

Після обіду перейшли пити кави в просторну світлицю. Грицько, котрий став на цей вечір Григорієм, вніс здоровий лиснючий кофейник і поставив на застеленому під стіною столі. Коло стола стояли пальми та чорна арапка з білим завоєм на голові, з лампою в руках, піднятих вгору, неначе зумисне була поставлена, щоб світить на стіл і на Меласю задля того, щоб вона здавалась кращою під листатими та лапатими пальмами в сутінках.

— Прошу сідаєть тутечки, коло цієї чорної світилки, як продражнив її мій старий, — запрошувала Гуковичева.

— Прошу в гості до нашої світилки! — бовкнула й собі Мелася, тикнувши пальцями на світилку, ніби натякала Уласевичеві: «Дивись, мовляв. І ми обставлені по-сьогочасному, незгірше Таїси Андріївни Сватковської».

— «Світилка — шпилька при стіні; а на ній сорочка не її...» — пожартувала молоденька Ліда.

— Та на її й сорочки катма! Придивись лишень гаразд! — буркнув батько, втямивши доччині натякання на позичені гроші, за котрі була куплена та чорна світилка.

За кавою Михайло Уласевич сів коло хазяїна і вже був налагодивсь почати розмову з старим про бджільництво, в котрому старий кохався. Уласевич навіть повиучував напам'ять декотрі трудніші місця з книжки, щоб часом не помилиться та не вбрехатись в розмові з старим, досвідченим в пасіках. Але Мелася дзигорила та все оберталась в розмові до Уласевича, щоб звернути усю його увагу на себе й причарувать до решти.

Після кави усі попросили Любу сісти за рояль і заграєть щось веселеньке та гарненьке, щоб загнать сільську нудьгу на очерети та на болота, як казала хазяйка. Люба сіла й жваво переграла кілька шумливих, неначе брикливих вальсів та польок. Але рояль стояв давно не направлений, бо в селі не можна було знайти направщика. Люба постукала, погуркала й спересердя гуркнула віком, аж струни задзижчали, мов джмелі, і встала.

Тріщання та лепетання затихло. Було знать, що язиками вже потомились, неначе вони проскакали, не спиняючись, одразу два поштові перегони. Посідали за карти, певно, задля того, щоб дати одпочинок язикам. Після чаю з усякими наїдками вже в пізню добу Грицько, на той вечір — Григорій, одвів Михайла Уласевича на спочинок в опрічний, надвірний невеличкий домок, де часом ночували приїжджі родичі, близькі й далекі, з котрими ще родались старі Гуковичі.

Грицько одчинив двері в кімнатки, невеличкі, низенькі, але дуже чисто прибрані. В одному вузькому покоїку стояло старосвітське широке ліжко. На столі стояла лампа. На стільці лежала біла чиста нічна сорочка, очевидячки, панова, бо була надто просторна, неначе лантух.

— На добраніч! Та не виходьте спозранку самі з покоїв, бо ми на ніч спускаємо з ланцюгів дві люті собаки. Коли б часом не покусали вас. Наш пан дуже любе коні, падкує коло їх; а щоб часом злодії не покрали, то й держить на ланцюгах дві люті собаки. Двох верхових коників ставимо окроми, в опрічній стані, де й ночує наш погонич влітку і взимку. В нас в околиці того злодія аж кишить, — сказав Грицько на прощанні.

Михайло Кирикович роздягся й ліг на постіль під шовкове червоне укривало. Шовкове укривало зашелестіло. Він простягся на всю свою довжину, запалив папіросу й

здумавсь. Мертва тиша запанувала в покоїках, запанувала скрізь навкруги і в оселі. Стало виразно чути, як годинник цокав на столі. Тонкий столик побільшував гук цокання, неначе тонка гучна дека скрипки.

Уласевич окинув очима кімнатку. Домок був старий. Вікно перехнябилося, наче скривилося. Підлога до дверей піднімалась трошки вгору й полускалась, аж щілини чорніли на всю довжину кімнатки. Після гаму та голосного лепетання, брязчання посуду тиша ніби була ще тихіша, ще мертвіша. Михайло Кирикович не звик до такої мертвої тиші, і йому уявлялось, ніби його поклали в домовину й зачинили на ніч на кладовищі або в каплиці.

— Ой, яка ж тутечки мертвота! І як мені доведеться одружитись з Меласею, то мене, мабуть, заправторять в цей курник. Я занідию в йому, знавіснію, збожеволію... Я гуртова животина і люблю гам і клекіт, як гуси люблять гегання. Ця мертва самотина припадала б до вподоби моему братові, що було залізе в селі з книжкою в кущі та й ладен сидіти там хоч і цілий день. Я вже підтоптався: час би знайти якесь завсідне пристановище, от хоч би й пристать в прийми до цього дідича. Київ не за горами. Можна буде вирватись на тиждень, погуляти всмак, досхочу в Києві з товаришами в Шато, в царському садку, або й деінде...

Михайло Кирикович почувив, що в його заплющуються очі. Він дмухнув на світло, потяг укривало на плечі й незчужся, як одразу ніби пірнув в якусь ковбаню або шурхнув на льоду в глибоку продухвину.

Другого дня усі зібрались на чай, гаразд не прочумавшись, заспані, трохи мляві й неговорючі. Напередодні усе язикове мливо було перемолоте й перетерте. Очевидячки, бракувало матеріалу для жвавої розмови. Таїса Андріївна навіть крадькома позіхала, крадькома затуляючи рота долонею. Одна Мелася й тепер була свіжа, рум'яна, бадьориста, жвава й лепетлива. Вона вийшла до чаю в ясній вовняній сукні з чудовими бузковими цяточками, неначе навкруги уся поцяцькована. На чолопочку на голові так само, як і вчора, пишалась корона з золотистих товстих кіс. Ліда вийшла до чаю в сіренькій сукні та в смугнастій кофті, гладенько прилизана, мов школярка, що хапалась вбиратись та поспішає на лекцію, бо вона недавнечко скінчила восьмий клас гімназії.

Усі посідали за довгим столом. Михайло Кирикович розчесав свої русяві, ніби посічені кучері й неначе збив їх в дрібушки кругом голови. Він таки довго задлявся коло їх в флігелі перед дзеркалом. Веселий язикатий Михайло Кирикович швидко розворушив та розбуркав сонних гостей за столом. Він кидав ніби фейерверки, а Мелася хапала їх хапком і підкидала вгору ще вище. Фейерверки залущали й блиснули, і вмить розігнали сонноту за столом. Усі одразу прочумались. Язики одразу набрались завзяття та жвавості. Пашня на мливо знайшлась. Млин замолов, як і напередодні; снасть залущала, аж одляски пішли по покоях. Талановита й гостра, Мелася одразу потрапила на веселий тон, на усякі вигадки й жарти, і цікаві й не нудні. Вона була угариста й дуже здатна накручувати та заводить цю розмовну салонну машину.

Михайло Кирикович тепер тільки придививсь до Ліди й, у сяйві вранішнього світа, додивився, що вона була дуже гарна на вроду, багато краща за сестру. На широкому білому матовому чолі чорніли ніби оксамитові брівки, довгі й рівні од краю до краю, неначе намальовані на дорогому пергаменті. Довговасті карі очі, не такі здорові, як у

Меласі, були розумні й виявляли затаєні думи. Карі ясні очі то блискали, то часом згасали, ніби імлюю припадали. Червоненькі уста були менші, ніж в Меласі, але чудові, виразні, повненькі й соковиті.

«Ліда багато краща од Меласі, але якась мовчуха, а може, вона гордовита. Певно, з модних паннів, тих вчених, котрі люблять пиндючиться своєю вченістю», — подумав Михайло Уласевич і несамохіть почав зачіпачь молоденьку панянку, трохи схожу на школярку.

— Ви, Лідо Андріянівно, мабуть, не любите нашого Києва, бо я ніколи не бачив вас в Таїси Андріївни, — обернувся з питанням Михайло Кирикович до Ліди.

— Не те що не люблю Києва: нього не можу сказати. Я не люблю вештання та біганини по місті, хоч дуже люблю театр, а найбільше драму. Тільки для театру я ладна хоч вряди-годи заглянуть в місто, — обізвалась тихо Ліда.

— Та вона ще й досі перебуває період панянського вченого хуситизму. Все сидить за книгами, неначе якийсь єврейський хусит-начитаник. І нудьга її чомусь не бере! — гукнула Мелася.

— Добре, що ти вже перебула свій період хуситизму, — сказала трохи всмішки Ліда. — А мій період, надісь, ще не минув.

— Вона все з книжками та з книжечками. Ще й досі не одбилась од школи, — обіззався батько.

— Чи то пак правда, що ви маєте на думці їхати до Фінляндії вчитись чогось: чи якісь полотна вироблять, чи якісь новомодні кошики плести? — якось наївно, ніби по-дитячому кинула питання стара Сватковська.

— Я справді таки думаю їхати в Фінляндію з двома сусідами Матушевськими, — обіззавлась Ліда.

— Навіщо ж вам здалось те полотно? — спитала з дива Люба.

— Я дуже люблю полотно, та ще й гарне, тонке, бо люблю усе біле, навіть білу птицю. Вивчусь сама і людей в околиці понаучую.

Люба тільки очі витріщила на неї з дива. Їй здалось, що в Ліди випала якась клепка в голові.

— Та то вона хоче забагатіть, та ще й швидко. Заведе, мабуть, магазин полотен в Дрижиполі. А ми посідаємо в магазині й будемо продавати ті сувої та аршином міряти і сюди, і туди!

І Мелася жваво та химерно показала руками достоту так, ніби вона й справді швидко та хутко перекидала в руках аршина, як от вихають ним крамарі, міряючи крам.

— Смійся, смійся! Недурно ж кажуть, що «з посміху люде бувають». Якби я справді забагатіла з такого магазину, то й ти була б ладна стати вкупі зо мною за прилавок та отак вихати аршином, — сказала Ліда й передражнила Меласю, але не так зручно та химерно.

Було знати, що вона до жартів не така здатна, як Мелася.

— Це ткання, то просто-таки нісенітниця, якісь примхи. От з корів та сиру то, певно, було б більше користі та наїдку. Молочна ферма — це розумніше діло, — сказала Текля Опанасіпна. — З цього й справді може бути не мала користь,

— Це й добра користь. От побачите й позаздивитесь, як я вивчусь та позабуду з Матушевськими молочні ферми на фінляндський спосіб отутечки в нас, — сказала Ліда.

— Та це все, Лідо, то твій лібералізм, чи якась поведенія, чи пошесть! Все це незабаром прохолоне в тобі, а потім і зникне. Оті обидві Матушевські не повиходили, бачте, заміж, то й шукають собі якогось діла то од сьогочасного лібералізму, то таки з нудьги тутечки на селі, — сказав поважно Андріян Кирилович.

— Був і я колись лібералом. І мені щось таке було спадало на думку та верзлось колись давно, — сказав Михайло Уласевич.

— А тепер вже й випало з ваших думок? — спитала сміливо Ліда.

— Випало й розгубилось по Києву хто його зна й де, — пожартував Михайло Кирикович. — А колись-то я був дуже ліберальний, аж червоний, як розпечена на жару залізьяка.

— Невже! — аж крикнула всмішки Ліда, бо вона не дуже йняла віри Уласевичеві.

— Атож! Колись в Москві поліція навіть слідкувала за мною, трохи не ганялась назирці та навздогінці. А мені про неї було байдужісінько! Я не звертав на неї ніякісінької уваги. Тільки раз якось кличе мене до себе поліцмейстер і тиче мені в руки якусь бомагу. Я й не знаю, що з нею робить: чи читать, чи їсти, чи в кишеню на пам'ятку сховати. Прийшов я додому. Коли читаю, аж там написаний мені загад; зараз-таки, не гаячись ні години, вибираться з Москви. Не довго думаючи та гадаючи, я взяв та зараз-таки перебрався на передмістя та звідтіль і їздив в Москву на службу щодня! Я й з Москви виїхав, і служби не втеряв, бо виїхав з Москви на село, як от в Києві на Деміївку.

— Але ж це, мабуть, було вже давно! — обізвався старий батько, трохи стурбований такою небезпечною минувшістю Уласевича.

— Це було ще тоді, «як баба дівкою була», — одказав приказкою Михайло Кирикович. — Од того часу я залишив ті потяги до лібералізму й усяке войдування з поліцмейстером.

— Так зарані? — обізвалась Ліда.

— Не дуже й зарані. Я такий старий, ще ледве вже ноги волочу. Цур йому, пек йому! як кажуть селяни.

Ліда засміялась. Мелася зареготалась.

Само по собі, Уласевич тільки ману пускав про своє передніше войдування з московським поліцмейстером, бо так воно якось прийшло до слова... щоб забавить паній та паннів. В його голові ніякісінькі небезпечні та й загалом усякі принципи ніколи довго не держались, а хоч і з'являлись на часок, то зараз зникали дуже швидко.

— А колись я був таки справді ліберальний, аж червоний. Навіть шапка на мені була ліберальна, й мої комірчики були червоні, — додав Уласевич.

— Швидко ж ви прохолости й зам'якинулись, — обізвалась Ліда з осміхом на устах. — Та, може, то вам так тільки здавалося, що ви були червоні?

— Де там! Був і справді червоний, та, хвалить бога, якось побілішав потім. Теперечки я вже такий білий, як фінляндське полотно.

Мелася реготалась, Ліда сміялась. Навіть старі осміхались стиха.

«Брехливий вдався цей панич, але з його брехун принаймні веселий та втішний», — подумав старий Гукович.

Ліда почала оборонять свої погляди і встоювала за те, що її думки й заміри не такі пусті й легковажні, як їм усім здавалось. Старий батько доказував, що в її замірах нема

нічого путнього, практичного, що це одні примхи старих паннів Матушевських, котрі не знають, де дітись з нудьги, і навратились буцімто робить якесь діло, а справді вони тільки з нудьги шукають собі якоїсь розваги, а може, шукають і женихів хоч би й у Фінляндії. Ліда оборонялась і сама й оступалась і за Матушевських. Почалось сливе вчене змагання. Усі замовкли. Тільки Мелася вряди-годи кидала гостре і влучне слівце на оборону батькових поглядів.

Таїса Андріївна й Люба слухали уважливо це вчене змагання. Але воно швидко їм остогидло. В поважній розмові посипались, ніби з ковша, не пужина та послід, а чисті зерна пашні. А такі зерна були зовсім не до смаку й не до вподоби їм обом через непросвітність і недостачу розвитку. Таїса Андріївна навіть легенько позіхнула, затуляючи долонею рота.

«Ну й почали вже верзти оту вчену нісенітницю! А Ліда! Як напинається, як сперечається! Певно, бундючиться перед паничем, що ось-то й ми вчені! Аж очі блискають!» — думала Люба й почала пошепки розмовлять з мамою. Мати так само тихенько, сливе на вухо, почала цікавішу розмову з Любою за якусь паню, котру вона зустріла на Хрещатику. Вона показувала, як та знайома панія була убрана, тикнула пальцем на свою брошку, обвела руками комірчик, а далі підняла долоні вгору й показала, яке кубло було на голові в тієї панії. Люба слухала, а потім почала й собі оповідать потихеньку за якусь панію й мовчки показала на мигах, які в тієї панії були фалди на сукні, які були прилизані коси на голові. Обидві вони неначе розмовляли на мигах, як розмовляють на сцені в балетах. А Ліда все сперечалась і доказувала з палом та завзяттям, огризаючись от тата й Меласі, і вже навіть почала потроху сердитись.

«Ой бодай тебе дідько взяв з твоєю вченою розмовою! Вже нудьгу нагнала на мене, — думала Люба, почавши прислухатись до вченої розмови. — Одже ж вона тарабанитиме вчену нісенітницю, мабуть, і до самого обіду».

«Ну, ця Ліда угара! але, певно, презлюща, хоч і гарна на вроду. Багато краща, ніж Мелася. Але я зроду-звіку не взяв би її за жінку! Цій не клади пальця в рот, бо, надісь, Ю вкусе так, що підстрибнеш під самісіньку стелю. А Мелася, певно, добра й моторна дівчина, бо вона лепетлива. Я досвідчився, що лепетливі люде усі добрі. І я лепетливий, але ж я, господи, який добрий. Так усі кажуть. Я певний, що й Мелася така достоту на вдачу, як і я, що вона добра, здатливіша за палку, уперту та завзятушу Ліду. Над Меласею легко можна буде верховодить та вволюти свою волю, чого не забажала б моя душа. Але треба б перетяти оцю вчену нісенітницю. Бо й мене вже нудьга бере...»

— Андріяне Кириловичу! Які улики ви вживаєте в своїй пасіці? Які ви вважаєте за кращі? чи довбанки-дуплянки, чи рамкові? — спитав несподівано Уласевич.

На старого Гуковича, теж палкого й нездатливого в змаганнях, неначе хтось одразу линув холодною водою. Уласевичеве влучне питання потрапило в почутливе місце. Старий раптом одвів свої здорові лиснючі очі од Ліди і вступив їх в гостя. Ліда одразу вгамувалась, ущухла й замовкла. Гукович закліпав очима, підняв вгору товсті чорні брови, неначе моргнув ними двічі, доки не опам'ятався гаразд. І згодом промовив:

— Я, сказать по правді, вже випробував усякі системи, а оце в останній час пересвідчивсь власним досвідом, що наша бджола найлучче таки любе прості довбані дуп-

лянки. Це, певно, од того, що вона ще сливе дика, мало свійська, а дика бджола любе гніздиться в дуплинастих старих деревах. Це їх природне житло.

— Невже ви добуваєте більше меду з дуплянок? Я оце недавнечко їздив по нашому ділу до одного дідича недалечко од Києва. Я бачив в його пасіці самі за себе рамкові улики, низькуваті й подовжасті, ченаче гробки на єврейському кладовищі. Мені здалось, що я потрапив не в пасіку, а на кладовище, — говорив Уласевич.

Таїса Андріївна й Люба зараз перестали розмовлять нишком на мигах і почали знов уважливо прислухатися. Ті гробки на єврейському гробовищі одразу зацікавили їх багато більше, ніж нудна Лідина вчена балачка. Вони сподівались, що розмова почнеться за щось цікаве й страшне, в романтичнім прямуванні, з відьмами, вієм та марами.

Михайло Уласевич розвівся дуже широко про бджільницьку справу, читав напам'ять вивчені цілі місця з книжки про бджільництво і таки добре підійшов під вподобу старого Гуковича.

— Ви, певно, кохаєтесь в пасіці? — спитав Андріян Кирилович.

— Ще й як! Та тільки горенько, що в нас у Києві нема де розвести пасіки, — сказав Уласевич.

«Певно, він практична людина. От коли б залучить цього препсового Мишука собі за зятя! Мав би доброго пасічника та певного помагача й доглядача», — подумав старий.

— А ви, мабуть, маєте добрі коні, бо кохаєтесь в конях, як мені доводилось чути, — промовив Михайло Кирикович.

— Маю добрі коники, але трохи небезпечно держать дорогі коні, бо в нас на селах злодіїв дуже рясно, — сказав Гукович.

— О, Михайло Кирикович тяме в конях! Він перший спортсмен на скаковищі! — обізвалась з хвалою Таїса

Андріївна.

— Коли хочете, то киньте оком на мої вловчі верхові коники. Один чогось ніби шкутильгає трохи. А чудовий був коник! — промовив старий.

— Добре! Ходім подивимось! — сказав голосно Уласевич і підвівся з стільця раптом, наче підскочив, бо ця річ і справді зацікавила його.

— То й ходім! Лідко! гукни на Опанаса, нехай виведе на подвір'я верхові коні, — сказав батько.

Ліда побігла по Опанаса. Усі вийшли на ганок. Опанас не даявся й швиденько вивів два гарненькі коні з стані. Уласевич оглядів коники, помилувався ними, погладив морди, поплескав долонею по спинах і полапав за гриви й вуха. Коники, очевидно, припадали йому до вподоби. В його аж очі замиготіли й закрутились. Він не втерпів і захопив кінчик гнuzдечки, з одного скоку неначе кинув довгими цибатими ногами і в одну мить опинився на коні. Коник заворушивсь. Уласевич свиснув і сіпнув за гнuzдечку. Коник прихнув, насторочив вуха й покатав, ніби стріла: передніше обскакав чимале подвір'я навкруги, а далі шугнув в одчинену браму й покатав по довгій алеї. І кінь, і верховець тільки замиготіли поміж старими стовбурами тополь та осокорів.

Ще й незчулись панії, щоб оглядаєсь, як верховець вже скакав назад і шугнув через ворота в двір. Михайло Кирикович, як Тиміш Хмельницький, Богданів син, був багато

кращий на коні, ніж долі. Мелася й усі панії несамохить задивились на його рівну постать в сідлі. Кучері й пухкі довгі вуса аж тряслись, неначе й вони були промкнуті нервозом. Сонце грало на його чудових русявих кучерях. Проміння пронизувало наскрізь пелехаті стремкі вуса.

Уласевич став перед ганком і вмить спинив коня. Кінь стояв, як укопаний, їздець скочив з коника й зручно, жваво кинув повід Опанасові на руки. Опанас впіймав його на льоту, неначе вловив кинуту онуку, й осміхнувся.

— Та й добре ж ви їздите верхи! — не вдержавсь і похвалив Гукович. — От би нам побігти оце на влови в діброву!

— І побіг би, бо люблю влови. Але мені, на превеликий жаль, доконче треба ввечері хапатися додому, бо я одпросився тільки на сьогодні. А завтра зрання треба бути на службі.

«Цей веселий брехунець одначе митець на все: певно, з його буде й добрий хазяїн. Буде добре, як він повернеться до Меласі. Прийму його в прийми. Нехай господарюють з Меласею вдвох, бо я вже підтоптався. Матиму доброго проворненького помагача на старості літ», — думав старий.

— А от я похвалюсь вам дуплянками, та ще й саморобними. Ож ходім лишень до возовні! — сказав Гукович до гостя.

Гість нехотя поплентався за Андріяном Кириловичем до возовні: йому ті дуплянки були такі цікаві, як торішний сніг.

— Ось дивіться, якого чудовою улика я оце недавнечко видовбав! — промовив Гукович, взявши в руки новісінького улика. — Де тільки запірну дуплинясту липу, то зараз і довбаю. І гімнастика, і користь! Бачите, який лепський.

Михайло Кирикович взяв у руки улика, подержав навіщось, занлянув в середину, доторкнувся до снозів і до денця, ніби він і справді щось тямив в цій справі, і згодом поклав його на купу уликів. Він трохи не зареготавсь, одначе якось таки вдалось йому вдержати поважну міну вважливого кміти й знавця.

— Мене аж зависність бере, хоч я зроду й не завидливий, — промовив гість.

— А ондечки гляньте, скільки моєї праці лежить на підрях вгорі, на бантинах! — промовив Гукович, тикаючи обіруч на підрі.

Уласевич зирнув угору і аж цмакав, буцімто дивуючись: «Ой-ой-ой! якого їх там багато лежить на дошках! Аж не потовпляться на підрях! Але ж то не самі улики ондечки лежать окроми? бо то ондечки лежать такі здорові, як жлукта. Це довбані сипанки для пашні, чи що?»

— Та то я наскладав довбанок на мед, а не на пашню, бо меду в мене, як часом буває поліття на бджоли, так багато, то і впоратись з ним не можна абияк, і нікуди його дівають.

На підрях, на ріденько покладених через бантини дошках, і справді нарізно лежали усякого фасону липові довбанки з столітніх, а може, з двохсотлітніх розкарякуватих товстющих дерев, неначе корови на стійлі або химерні крокодили та інші якісь невідомі страхіття, нарізно розкидані по підрях.

Одна довбанка ніби випнула здоровецьке черево, неначе вона була вагітна; друга, неначе калікувата людина, розчепірила набряклі куски пообтинаних сливе до плечей рук; на третій довбанці ніби понаганяло якісь великі чиряки та болячки, такі завбільшки, як

миски. Одна наче вистромила химерну морду з кирпатим носом, мов комедійна машкара. Кожна вдержала колишнійсь сукуватий обвід дерева та тих сучків і корчак, з котрих їх видовбав тесля, маючи на увазі якомога більшу їх змісткість для меду. Довбанки лежали окроми од купи уликів, неначе порубані в баталії Іваном Царевичем якісь дивовижні страховища.

"Ну, та й чортovinня ж теліпається отам на підрях! Неначе якісь дерев'яні крокодили або покалічені люде. Коли б лишень мені хутчій вхопить Меласю з її селом, тоді усі ці підри з довбанками я покладу на твої старі плечі: носи, мовляв, на здоров'я цю ваготу та дбай і надалі й на мене. А я скік на коники та шусть у Київ на біговище або в Шато на гулянку!» — думав Михайло Кирикович, торкаючи навіщось сухорлявими довгими пальцями то одну чудернацьку довбанку, то другу.

Вони вернулись до ганку, де сиділи на лавках панни й панії, обидва сіли й собі з ними й розбалакались про хазяйство. Тим часом Грицько в білих рукавичках вигулькнув з дверей і заповістив, що стіл вже налагоджений до снідання.

Снідання було таке довге, як і обід. Гості хапались на поїзд. І як не просили й не намагались хазяїни, щоб вони zostались до завтраго, гості одмагались, бо наважились їхати того-таки дня. Після снідання, що тяглось сливе дві години, підкотив під ганок фаетон. Гості хапки позшукували свою одежу, вдяглись і попрощались. Гукович і Гуковичка просили їх не гаяться з візитом та прибувать до їх якомога швидше.

А тим часом сама Мелася, не дожидаючись доки її гостоньки приїдуть в Деркачівку, сама часто одвідувала їх у Києві... Там в Елпідифора Ванатовича вона бачилась з Михайлом Кириковичем. Михайло Кирикович теперечки здавався їй багато кращим, ніж колись передніше. Своєю веселою вдачею та лепетливим язиком він зовсім приправ їй до вподоби. І Уласевич, очевидячки, залицявся до неї.

В один Меласин приїзд у Київ Уласевич признавсь, що любе її й хоче просить її руки в батька та в матері. Вона дала йому слово. Михайло Кирикович, двічі побувавши на різдво, а потім на масниці в Гуковича в Деркачівці, перебалакав з старими. Старі згодились прийнять його за зятя й постановили справить весілля після великодня напровесні.